

Sofia CURMAN

BETH LAURIN

Nuo debiutinės parodos aštuntajame dešimtmetyje, nors kritikų mylima, menininkė Beth LAURIN teigia tepardavusi vos keletą darbų. Sofia CURMAN iš Švedijos kultūros laikraščio „Konstnären“ (šved. menininkas) susitiko su viena labiausiai aukštintamų Švedijos skulptorių ir kalbėjosi apie sunkų darbą, varomąją jėgą ir tai, kaip ji jaučiasi painiojama su vyriškos lyties menininku.

A TALK WITH BETH LAURIN

Beth LAURIN was born in 1935 and is still active as a Swedish sculptor. Loved by critics ever since her debut exhibition in the 70s, the artist claims to have sold only a handful of her works. Sofia CURMAN from a Swedish culture newsletter “Konstnären” (Artist in Swedish) has met up with one of the most celebrated Swedish artists and had a conversation about love for art, hard work, the driving force, and the feeling she gets when being confused with a male artist.

Beth LAURIN. Autoportretas. Beth Laurin archyvo nuotrauka



Ant didžiausios Beth Laurin darbo kambario, iš kurio gali matyti Ridarfjardą, sienos kabo balta marška, akivaizdžiai esanti ten tam, kad uždengtų tai, kas kabo už jos. Beth Laurin sako, kad neturėčiau priimti paslaptingo asmeniškai.

Niekada niekam nerodau nebaigtų kūrinių. Atrodo, lyg kitų žvilgsniai juos suteptų. Dabar esu susiradusi kelią, tačiau vis dar nieko nepriėjau. Kelias visada kažką reiškia. Kartais aš jo visai neturiu, ir tuomet atrodo, kad niekada daugiau nieko nenuveiksiu.

Labai džiaugiuosi, kad menininkė yra vis dar aktyvi. Jai suėjo 81 metai. Klausiu – gal ilginiui pasidarė lengviau susidoroti su sunkumais pradėdant sumanytą kūrinių?

Aš esu tokia senbuvė žaidime, kad greičiausiai turėčiau labiau savimi pasitikėti. Tačiau šiame procese vis dar patiriu pernelyg daug baimės. Baimės, kad nepasiseks. Vienas mano labiausiai mėgstamų rašytojų Samuelis Beckettas yra pasakęs, kad nesėkmė būtina, kitaip neištiks ir sėkmė. Tai juk beveik aksioma. Ir vis tiek nemalonai jaučiuosi, kai sukuriu ką nors, kas, mano nuomone, yra šlykštu, bjauru. Baisiai dėl to bijau.

Žavu yra tai, ką vis pastebiu žiūrėdama į Tavo darbus, kad jų tokia, sakyčiau, meniška nuotaika.

Taip, su tuo galiu sutikti... Kai tik pradėjau dėstyti *Konstfack* (didžiausia meno mokykla Švedijoje; čia ir toliau – vertėjos pastabos), sutikau mokinę, kuriai pasirodžiau esanti labai įdomi, nes buvau išsigandusi ir drąsi tuo pat metu. Ji buvo teisi!

Beth mane priima į butą, kuris yra jos ir gyvenamoji vieta, ir dirbtuvės. Jau keleri metai ji neturi atskiros ateljė, o norėtų, nes gautų daugiau erdvės, bet tuo pačiu metu mano, kad senyvame amžiuje gera turėti darbą kaip savo sugyventinį. Ji varto ankstesnius „Konstnären“ numerius ir pasakoja apie portretais nukabintas kitų menininkų ateljė – o tai nepalyginti su jos darbo kambariu. Galvoju, kad ji nemato savo namų iš šalies. Ant sienų, palangių, ant stalo jos kūriniai, eskizai ir nuotraukos darbų, kurie šiandien tapę kone ikoniški. Seniausias jų – pirmasis iš 1967 metų, Švedijos karališkojo meno instituto „Mejan“ laikų, tačiau jis stebėtinai šiuolaikiškas. Išižiūrėjusi į Beth Laurin darbus nusprendžiu, kad sunku atskirti, kuris yra naujas, o kuris sukurtas prieš 40 metų. Pasakoju apie interviu, kurį neseniai girdėjau per radiją su Lena Andersson ir Danu Wolgersu. Jie teigė, kad geras menininkas apsistoja ties vienu punktu gal net visam gyvenimui, nes ties tuo punktu galima tiek daug kapstyti, kad nėra priežasties eiti toliau.

Taip, įdomu pačiam įsitikinti, kad visą laiką grįžti prie vieno ir to paties. Mano atveju – prie prasispraudžiančių, išsprogstančių, kieta ir minkšto, „polinių priešingybių dinamiškos simbiozės“ skirtingomis formomis. Tai turi išsprogti ir prasisprausti, išsprogti ir prasisprausti... Išsilaisvinti.



Beth Laurin su dviem savo darbais jaunystėje.
Menininkės archyvo nuotrauka



Jamžinta akimirka, kai Beth Laurin nusprendė nebebūti menininke
ir viską išmetė. Beth Laurin archyvo nuotrauka

Prieš mums susitinkant paklausiau, ar yra kokių tekstų apie ją, kuriuos ji norėtų, kad perskaityčiau prieš pirmąjį mūsų susitikimą. Paštu atėjo storas aplankas su 36 recenzijų kopijomis. Yra kur kas daugiau, sakė ji telefonu.

Esu tokia menininkė, kuri puikiai vertinama recenzijose, tačiau kuri savo darbų yra pardavusi visai nedaug.

Ji pasibraukė vieną iš rubrikų: „Menininkai, kurie nevaikšto šniūrais“. Parašė parašė *Yes!* (angl. taip).

Vienu prisėdimu perskaičiau visas atsiųstas recenzijas, buvo labai įdomu. Iš dalies todėl, kad paaiškėjo, kaip stipriai pasikeitė meno kritika. Mane, visų pirma, stebina tai, kaip skirtingai yra suvokiamas Tavo menas. Neįtikėtina daug aprašyto ir aukštinto debiuto recenzijose vos keli jų autoriai susieja Tavo darbus su feminizmu, moteriškais išgyvenimais, su kūnu. Labai anksti pasirinkai moters lyties motyvą. Rožinė spalva, kūno, odos, mėsos simbolis radosi Tavo darbuose jau nuo tada, kai dar tikėjai į „Mejan“. Bet straipsniuose apie tai nė žodžiu neužsiminta. Vėliau Tavo didelės 2009-ųjų retrospektyvos, vykusios Konstakademien (Meno akademija) metu, esi aprašoma kaip feministinio meno pionierė ir kaip kūno meno pradininkė.

Daugelis mano pirmosios parodos (1974) lankytojų manė, kad tai vyro sukurti darbai, jie neteisingai perskaitė mano vardą (Berth Laurin vietoje Beth Laurin). Taip įvyko todėl, kad mano darbai buvo nepaprastai išbaigti, vadinasi, menininkas mąstė intelektualiai. Be to, kažkuriuo metu net laikraštyje buvo išspausdintas Berth vardas.

Tai juk visai nelogiška. Ką apie tai manai?

Ką aš galvojau apie tai, kad jie manė, jog tai vyriškas menas... Juoktis ar verkti? Tuo metu, kad ir kaip būtų keista, egzistavo menas, kuris buvo vadinamas moterišku, o aš su tuo nenorėjau turėti nieko bendro.

Kas buvo tas moteriškas menas?

Tiesiog tai, kas nepasižymėjo intelektualiomis mintimis ar išbaigtumu.

Beth Laurin gimė 1935-aisiais Stokholme. Mama buvo anglė pianistė, o tėvas civilinis inžinierius. Tekste „Apie save“,

esančiame jos 2009 metų knygoje, Beth Laurin aprašo savo kritikuojantį, griežtą (tik išoriškai) tėvą ir švelnią, šiltą, palaikančią, ją liaupsinančią mamą. Ji rašo: „Mano ypatingas susidomėjimas tuo, kaip pavaizduoti susiliečiančius kraštutinumus ir politinių priešingybių dinamišką simbiozę, manau, yra susijęs su mano vaikyste“. Būdama aštuoniolikos ji įstojo į *Konstfack*. Po baigimo pradėjo dirbti dizainere pas Sigvardą Bernadotte. Ten darbavosi dvejus metus iki pirmojo vaiko. Po kelerių metų susilaukė ir antro. Tačiau po ketverių metų namuose su vaikais jai pradėjo, kaip pati sako, magėti kurti.

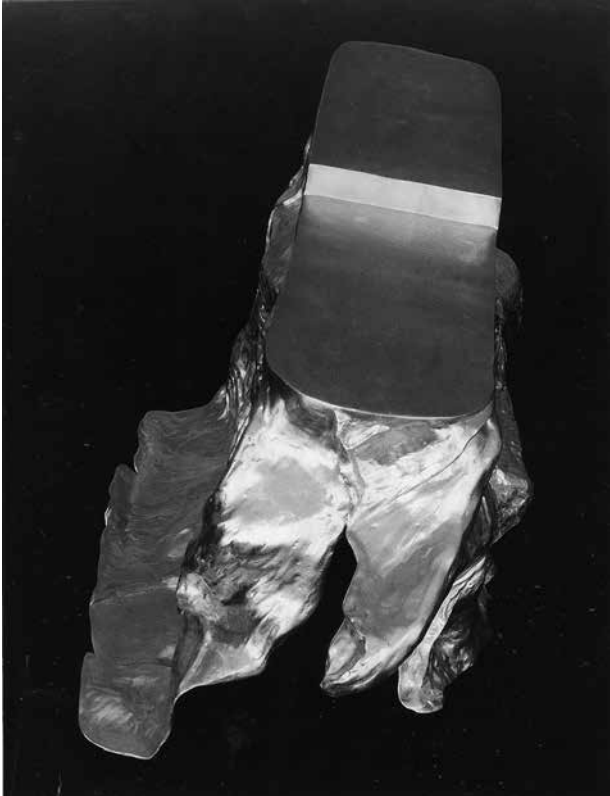
Buvau neseniai išsiskyrusi, o tada turėjau realizuoti save. Teko pasirinkti: dizainas ar laisvasis menas? Tuo metu mano buvo dar sunki ekonominė padėtis, ir jei būčiau pasirinkusi dizainą, būčiau tapusi turtinga, galėjau turėti savo dizaino studiją „Laurin design“ su darbuotojais, visa jų sudėtimi. Bet pasirinkau meną. Negaliu to paaiškinti.

1967 metais Beth Laurin buvo priimta į Karališkąją meno mokyklą Stokholme, jos skulptūros profesoriai buvo Asmundas Arle ir Arne Jones'as, Ulfas Linde dėstė teoriją. Ji sako: „Tai buvo laikai eiti į ‘Mejan’ – ir apibūdina savo meno gyvenimą kaip įkaitusius debatus tarp progresyvos kairės ir elito. Mokykloje vyko audringi susirinkimai beveik prieš kiekvieną svečio paskaitą. Beth buvo politiškai angažuota, vaikščiojo į kiekvieną susirinkimą ir dirbo ateljė.“

Kankindavo sąžinės balsas dirbant ateljė. Dienomis triūsia kaip velnias, nes vakarais turėdavau eiti namo pas vaikus. Gavau 400 kronų išmoką iš tėvo palikimo, kad turėčiau pinigų auklei, tada juk nebuvo darželių. Tuo metu gyvenimą supratau nesveikai rimtai, neturėjau laiko šlaistytis. Vėliau, kai pati mokiau, apie tai nuolat pasakodavau, nes pastebėjau, jog tai uždegdavo mokines – kad aš sugebėjau, kad man pavyko.

Kaip Tave priėmė kiti studentai „Mejane“?

Yra tokia istorija, kurią pasakoju progai pasitaikius: kartą turėjau vaikščioti nuo namo prie namo Skepsholme ir po pažastimi nešiausi pluoštą popierių. Tuo pačiu keliu turėjo eiti ir toks vaikinys. Vieno aplankų man nepavyko pasibrukti po pažastimi, ir aš paklausiau, ar jis negalėtų jo panėšėti. „Susitvarkysi pati“, – metė jis ir nuėjo. Jie, turiu omeny vaikinai,

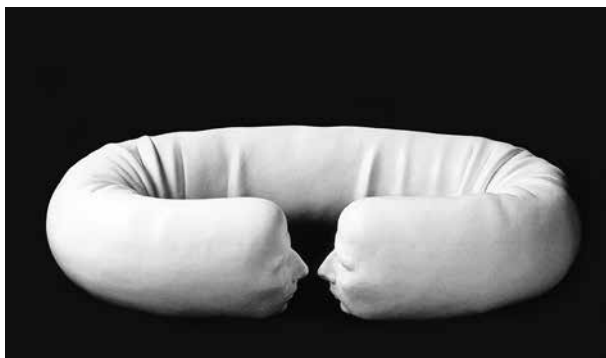


Beth LAURIN. Skulptūra. 1985. Beth Laurin archyvo nuotrauka

visai nežinojo, kaip su manim elgtis. Aš buvau tokia gabi. Vieniša mama su dviem vaikais, gera technika, pati meistravau formas, liejau armatūrą, viską dariau pati... ir dar buvau graži...

Mes sklaidome jos masyvią pačios parengtą knygą su rinktiniais darbais nuo 1955 iki 2008-ųjų, kuri buvo išleista 2009 metų retrospektyvinei parodai Meno akademijoje. Sustojame prie didelės skulptūrų instaliacijos *Kulturhuset* (šved. kultūros namai) Stokholme (1978). Menininkė jiems pasiūlė, kad galėtų ką nors padaryti jų nenaudojamoje terasoje ant stogo, ji pradėjo dirbti toje apleistoje vietoje, beveik dykynėje, išskyrus kelias apsaugos kameras, grotas ir piktžoles, kurios lindo iš tarpų tarp betono plokščių. Nuotraukose formos, varijuojančios nuo pilkų iki raudonos rožinės, braunasi iš betono plyšių kaip gležnos kūno dalys, metančios iššūkį tai

Beth LAURIN. Būsena VI (autoportretas).
Beth Laurin archyvo nuotrauka



pilkumai, iš kurios auga. Ji sako, jog tai iškalbingiausias jos politinis kūrinys, gimęs iš gryno įsiučio dėl nelygiatėsės vi-suomenės, dėl, kaip ji rašė kūrinių lydinčiame išvardijime, „vis stipresnės militarinės, policijos ir administracinės galios“.

Kaip matai save, tą jauną menininkę, kokia buvai aštuntajame dešimtmetyje?

Žinai, pirmas dalykas – tai... šokas, taip, geras žodis, kad aš susitvarkiau su visu tuo. Visas skulptūras ant *Kulturhuset* terasos nuo pradžios iki pabaigos padariau pati. Armatūrą, molį, liejimą, laminavimą į plastiką, į formas, sujungimą, dažymą. Dirbau ateljė kiauuras dienas. Po to – namo pas vaikus, rūpėjo, kad jie būtų pavalgę, ir tuomet – viešasis darbas namie vakarais, – taip jį vadino darbo birža. Siūdavau pliušinius žaislus vaikams su protine negalia. Nesuprantu, kaip man užteko jėgų.

Ar gerą užmokestį gavai už Kulturhuset projektą?

Ką tu, negavau nė cento.

Kaip išgyvenai, kaip išlaikei save ir vaikus?

Man pasisekė, kad palaikė vaikų tėvas, ir kartkartėmis išgelbėdavo viešieji darbai. Prisimenu, kaip būdavo: Dieve, turiu vos keletą tūkstančių kronų. Velniški keblumai. Ir vis tiek užteko pinigų ateljė – to visai nesuvokiu.

Vienoje recenzijų mano dėmesys užkliuvo už to, kas apibūdinama kaip „radioaktyvios šerdies išsilydimas lapkričio 15, 1979“. Suprantu tai kaip krizę, susijusią ir su menininkės karjera, ir su asmeniniu gyvenimu. Kas atsitiko?

Tai turi būti susiję su tuo, ką nuotraukose rodžiau, ir Meno akademijoje – kai nusprendžiau, kad reikia atsisakyti ateljė, viską, visus darbus, reikia išmesti ir visam laikui nustoti būti menininke.

Ji rodo nuotraukas, išspausdintas knygoje. Sunkvežimio bagažinėje lyg šlamštas suverstos skulptūros. Dabar prisimenu, kad nuotraukas esu mačiusi anksčiau, bet tikėjau, ar buvau linkusi tikėti, kad jos vaizdavo kūrinių transportavimą į parodą ar iš vienos ateljė į kita.

Tai yra taip drastiška. Kas Tave privertė taip pasielgti?

Trys priežastys. Dvi iš jų yra per daug asmeniškos, kad apie jas šnekėčiau. Apie trečią galiu papasakoti. Į mano ateljė turėjo atvažiuoti televizija filmuoti reportažo, kuris būtų rodomas žinių laidoje „Rapport“ (šved. raportas). Bendradarbiau su Švedijos darbo biržos leidiniu apie kultūros darbuotojo sąlygas. Straipsnyje rašiau apie menininko ekonominę padėtį, kad jis visada lieka antroje vietoje, ir tai sudomino žinių laidą. Kaip įprastai, kam nors ateinant į ateljė paslėpiau viską, ko rodyti nenorėjau, o ištraukiau tai, ką galima buvo rodyti per televiziją. Tačiau likus pusvalandžiui iki susitikimo jie paskambino ir pasakė, kad atsirado kitų reikalų ir jie neatvyks. Viskas tapo taip ironiška – „Rapport“ patys įrodė tai, ką norėjo pa-vaizduoti: visada kas nors kitas turi pirmumo teisę prieš meną. Man tai buvo paskutinis lašas, ir viskas ėmė lietus per kraštus.

Tai Tu viską sunaikinai?

Tai buvo kaip psichožė. Po visko nusipirkau gero raudono vyno ir laiškos filė, parėjau namo pas vaikus ir tuometinį

savo vaikina ir pasakiau, kad šiandien yra proga švęsti, jūsų mama nebe menininkė, viską išmečiau. Tai buvo neprotingai piktybiška. Bet aš truputį sukčiavau ir visą akciją įamžinau nuotraukose. Kodėl tai padariau? Laimei, galima sakyti, išlaikiau tuos plokščius darbus, kurie gulėjo stalčiuose.

Ar tikrai nustojai kurti?

Taip, slaugiau žmones, sergančius lėtinėmis ligomis.

Bet po maždaug dvejų metų vėl ėmė magėti kurti. Pirmą kartą savo gyvenime iš sutaupyto atostoginių ji iškeliavo į Niujorką. Grįžusi staiga sukūrė darbą. Nupiešė kirvį, kertantį raudoną šilkinį kaspiną. Metai po to buvo produktyvūs ir pilni atradimų. Beth Laurin sukūrė skulptūrų ir piešinių, darbų, kurie buvo tekstiniai, garsiniai ir filmuoti. Jos didelėje retrospektyvinėje parodoje Meno akademijoje 2009 metais galėjau aiškiai matyti plotmę. Sakyčiau, tada aš, daugelis mano kartos ar kiek jaunesni ją atradom. Staiga surengti šią parodą, teigia ji, buvo įmanoma, nes ji laimėjo loteriją. Pirmiausia išgirdau „lyg laimėti loteriją“.

Ką turi omeny?

2005 metais laimėjau loteriją. Gerai, kad taip nutiko, svarstau pati, iš kur tokia kaip aš būtų turėjusi pinigų surengti parodą. Turi kreiptis pats, jei nori surengti parodą Meno akademijoje ir net jei esi priimamas, už viską turi sumokėti pats – už nuomą, spaudos leidinius, techniką, transportavimą... Neslėpsiu – paroda devintą kailį nulupo nuo manęs! Vien knyga kainavo keletą šimtų tūkstančių kronų.

O po to, kai paroda ir išlošti pinigai baigėsi?

Po parodos, kuri buvo labai pasisekusi, neturėjau pinigų ateljė, ir teko jos atsisakyti. Paveikslas iš menininko gyvenimo. Tada dar nežinojau, kad vėliau, 2009 rudenį, gausiu pajamų garantiją, tai yra menininko atlyginimą. Ironiška, bet ji totaliai pakeitė mano gyvenimą. Patogumas. Buvau viena iš paskutiniųjų, kurie ją gavo prieš aljansui (politinė partija Švedijoje) ją panaikinant.

Dėl interviu su Beth Laurin susitikau du kartus. Per dviejų savaitių pertrauką tarp mūsų susitikimų manyje nusėda žodžiai – varomoji jėga. Kas varo žmogų, vienišą mamą, dirbti šitiek nesuvokiamai daug, ir ne dėl pinigų, o dėl meno? Kas ją privertė tęsti, metai iš metų, nors pardavė tiek nedaug, nors negavo jokio didelio pelno? Ir, be to, kodėl jo negavo, meno pasaulyje unisonu aukštinama nuo pat savo debiuto, taip dėsnin-gai išskiriama? Gal ji paprasčiausiai priklauso tai kartai menininkų, kurių istorija dar nepasivijo? Pavyzdžiui, valstybinė Švedijos kultūros taryba (*Statens konstråd*) teigia, kad jie žino, jog Beth Laurin yra nepakankamai jų reprezentuojama, tą patį girdėjau sakant apie daugelį Beth Laurin kartos menininkų.

Nors menininkės gyvenimą apibūdini kaip įtemptą ir gana nedėkingą, tai – Tavo varomoji jėga, verčianti kurti darbus ir juos eksponuoti. Ši jėga ir žavi, ir gąsdina.

Juokinga, kad apie tai užsiminei, nes aš kaip tik radau knygą, kuri gali atsakyti, kas yra varomoji jėga, ir ją atrasti buvo ypač įdomu. Daug mažiau visais metais apie tai, kas iš tikrųjų mane varo į priekį.

Beth LAURIN. Moderniojo meno muziejui padovanota žalio marmuro skulptūra. Beth Laurin archyvo nuotrauka





Beth Laurin retrospektyva. 2009. Beth Laurin archyvo nuotrauka

Ji paima knygą apie Kūrybą ir *flow* (angl. tėkmę), kurią ji gavo dar 1993 metais iš grupės mokinių, bet tada nusprendė jos dar neskaityti. Šiom dienom ji pati po truputį išsirangė iš knygų lentynos.

Paklausk, kas čia parašyta apie *flow*: „Prasiplėtusios sąmonės būseną, kai nereikia jokio kito atlygio už tai, kas daroma – tik to, kad pasikartotų tas pats išgyvenimas“. O aš dar prirašiau: „Vėliau norisi parodyti, ką padarei“. Kad galėtum eiti toliau.

Galvoju, kad ji įžvelgia, jog jos menas yra svarbus platesniajame prasme, svarbus pasauliui ir jog jos tikroji varomoji jėga yra pažinimas. Tarp mūsų susitikimų aplankau *Moderna Museet* (šved. Moderniojo meno muziejus). Sode stovi „Del I“ (Dalis I) iš 1976 metų – monumentalni, juodai žalio marmuro skulptūra. Metams bėgant ši skulptūra buvo rodoma įvairiose viešosiose erdvėse. Aštuntojo ir devintojo dešimtmečių pabaigoje ji buvo eksponuojama centrinėje Stokholmo gatvėje Nybroplane, patį pirmą kartą buvo rožinio marmuro, ir žmonės ją vadino dešra. Ji nuostabiai graži muziejaus saloje, Skepsholme. Perskaitau iškabą, ir man viskas paaiškėja: „Padovanota menininko“.

Buvo taip, pasakoja Beth Laurin. „Del I“ tai pasirodydavo, tai išnykdavo iš laikraščių. Po to, kai 2012 metais ji buvo eksponuojama Buroso skulptūrų bienalėje, menininkė pajautė, kad nebenori jos slėpti. Ji parašė *Moderna Museet* ir pasiūlė jiems nusipirkti skulptūrą.

Parašiau, kad kaina – 500 000 švediškių kronų arba sutartinė. Jie man parašė draugišką „ačiū, ne“. Tada aš jiems atrasiau maždaug taip: gerai, bet jūs vis tiek ją gausite. Tuomet gavau greitą ir superentuziastišką „taip, ačiū, valio“.

Man tai atrodo įspūdinga, kad Tu žinojai, jog Tavo skulptūros namai yra Moderna Museet ir išdrįsai ją padovanoti. Bet kartu mane jaudina tai, kad žinomiausią savo darbą atidavei veltui.

Tiesa, bet galima džiaugtis tuo, kad jie jos norėjo. Jau geriau tegu žmonės ją mato, negu kad ji būtų tiesiog pavaizduota žurnale ir dar man pinigais kainuotų. Supratau, kad ji daug kam patinka. Bet, tiesa, keista, kad negavau daugiau užklausų ją parduoti ar panašiai...

Kodėl taip atsitiko? Mylima, bet neperkama? Ar galėjo būti kitaip?

Norėjau daugiau drąsos iš publikos – tų, kurie turėjo galimybę įpirkti. Kita vertus, daug kartų esu girdėjusi, kad pralenčiau savo laiką. Draugas ir meno žinovas jau prieš kelis dešimtmečius man pasakė: „Išgarsėsi visam pasauly po savo mirties“. Būtų smagiau, jei – kol gyva, bet taip bus naudinga mano vaikams, nes tada juk išaugs mano meno vertė.

Ji priduria:

Bet pastaruoju metu labai daug visko vyksta. Šiomet buvau pakviesta dalyvauti keliose parodose Švedijoje ir užsienyje, duoti interviu ir panašiai. Valstybinė kultūros taryba nori nupirkti mano darbą, o ir žurnalas nori mano interviu. Gal laikas mane jau vejasi?

Sofia Curman interviu su Beth Laurin.
Perspausdinta iš Švedijos kultūros žurnalo KRO/KIF, 2016.

Iš švedų kalbos vertė Ugnė Jurelevičiūtė



Beth LAURIN. Skulptūra II ir III. 2006. Beth Laurin archyvo nuotrauka